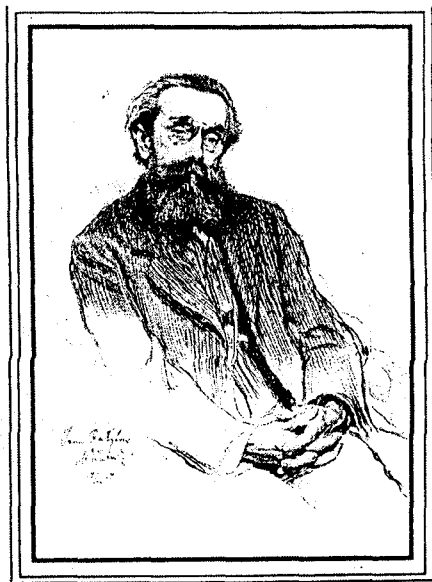

Марына ЧМАРАВА

ПАД СЦЯГАМ СЛАВЯНСКАЙ УЗАЕМНАСЦІ

ЖЫЦЦЁ І ДЗЕЙНАСЦЬ АДЛЬФА ЧЭРНАГА

У славянскім культурным свеце канца XIX — першай паловы XX ст. вылучаецца постаць чэшскага пісьменніка, публіцыста, выдаўца, вядомага славіста Адольфа Чэрнага (1864 — 1952). Сёлета спаўняецца 140 гадоў з дня яго нараджэння. За доўгае і плённае жыццё гэты чалавек шмат зрабіў для літаратурнага і культурнага ўзаемапазнання славянскіх народаў.

Адольф Чэрны нарадзіўся 19 жніўня 1864 г. у невялічкім чэшскім мястэчку Градзец-Кралаве. Пасля заканчэння настаўніцкага інстытута ў родным горадзе ён працаваў настаўнікам, цікавіўся англійскай і французскай мовамі. Дзякуючы сябрам з суполкі пражскіх рэалістаў* малады настаўнік хутка знайшоў новы кірунак для сваіх інтэлектуальных інтарэсаў. У 1884 г. ён даведаўся пра смерць сербалужыцкага правадчыра Яна Арношта Смолера і як малады выпускнік педагагічнага факультэта з заказным лістом ад свайго дырэктара Войцэха Лесяцецкага паехаў у г. Будышын. Там сустрэўся са знакамітым серба-

лужыцкім мысляром Міхалам Горнікам, які прапанаваў яму ўключыцца ў сербалужыцкі нацыянальна-вызваленчы рух**.

Пасля вяртання ў Чэхію А. Чэрны супрацоўнічаў са “Славянскім зборнікам” Эдварда Елінкі, вядомага чэшскага публіцыста і выдаўца [1, 120 — 121]. Тут малады навуковец пазнаёміўся з шэрагам чэшскіх славістаў, стаў вядомым крытыкам і літаратуразнаўцам. Ён вельмі хутка авалодаў сербалужыцкай мовай і пачаў перакладаць першыя зборы твораў сербалужыцкіх паэтаў на чэшскую мову. Акрамя таго, даследчык сам пісаў вершы па-сербалужыцку, пераклаў з чэшскай мовы на сербалужыцкую анталогію чэшскіх паэтаў ад Францішка Доўхага да Ёсефа Сладэка. Сціплы, незвычайна працаздольны і апантаны навукоўца шмат часу прысвячаў і збіранню сербалужыцкіх песняў, якія высока адзеньваў знакаміты чэшскі музыказнаўца і мастак Людвік Куба. А. Чэрны сканцэнтраваніў свой навуковы інтарэс на сербалужыцкай этнаграфіі, пра якую напісаў фундаментальныя навуковыя працы, узбагаціўшы гэтым і саму сербалужыцкую культуру — “М і ф а л о г і я ў с в я д о м а с ц і л у ж ы ц к і х с е р б а ў” і “Б ы т л у ж ы ц к і х с е р б а ў”.

Даследчык у значнай ступені паспрыяў шматпакутным сербалужычанам у справе адраджэння іх роднай мовы і культуры, прапагандаваў найлепшыя здабыткі сербалужыцкай літаратуры і культуры ў Чэхіі і славянскім свеце ўвогуле. Пазней, у 1907 г., чэшска-лужыцкае сяброўства ўтварыла ў Празе суполку “Адольф Чэрны”, якая шмат зрабіла для падтрымкі лужычан.

Адольф Чэрны дзейнічаў у эпоху, калі панавалі ідэі славянафіліі і ўсвядомасці славянскіх народаў і практычна ўсе яны былі ахоплены нацыянальна-адраджэнскім рухам. Пасля Першай сусветнай вайны вучоны-славіст стаў сведкам таго, як славянскія народы (акрамя лужычан) атрымалі дзяржаўную незалежнасць.

Аналіз дзейнасці А. Чэрнага на ніве сербалужыцкай культуры дапамагае зразумець, чаму трагічны лёс беларусаў зрабіўся для маладога чэшскага славіста неаб'яковым і ён з вялікай радасцю вітаў беларускае адраджэнне і звязанае з ім паскоранае развіццё беларускай літаратуры на пачатку XX ст.

* Чэшскі рэалізм — палітычны рух у Чэхіі ў 80-я гг. XIX ст. Аб'ядноўваў маладых палітыкаў, вучоных, дзеячаў культуры.

** Лужыцкія сербы, сербалужычане — заходнеславянская народнасць у Германіі. Жывуць у вобласці паміж Эльбай і Одэрам у 12 раёнах Котбускай і Дрэздэнскай акруг з цэнтрам у г. Баўцэн (Будышын). Пісьменнасць узнікла ў XVI ст. Існуюць дзве літаратурныя мовы: верхнялужыцкая і ніжнялужыцкая.

Марына Іванаўна Чмаравя – літаратуразнаўца. Старшы выкладчык кафедры беларускай літаратуры Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. А. Куляшова. Кандыдат філалагічных навук (2003). Закончыла філфак згаданай навучальнай установы (1990), аспірантуру пры Беларускам дзяржаўным ўніверсітэце (2000). Займаецца даследаваннем беларуска-іншаславянскіх, беларуска-чэшскіх літаратурных сувязяў 2-й паловы XIX – пачатку XX ст. Мае публікацыі ў беларускім, польскім і чэшскім друку.

Па ўсёй Еўропе ў XIX ст. ствараліся славянскія суполкі, выдаваліся дзесяткі газет, часопісаў, альманахаў, якія сваімі назвамі акрэслівалі славянафільскія пазіцыі: “Славено-сербскі магазін” (Венецыя), “Слован” (Любляна), “Словінац” (Дуброўнік), “Слованскі свэт” (Трыест, Вена), “Слованскі зборнік” (Прага). Першы чэшскі спецыяліст новага часу па сербскай і сербалужыцкай праблематыцы А. Чэрны пакінуў працу настаўніка і заснаваў у 1898 г. найважнейшы тагачасны славянскі часопіс “Slovanský přehled” (“Славянскі агляд”). Фармальны недахоп адукацыі А. Чэрны кампенсаваў усебаковай самаадукацыяй, вывучэннем усіх славянскіх моў, супрацоўніцтвам з тагачаснымі выбітнымі славістамі. “Славянскі агляд” зрабіўся трыбунай для спецыялістаў у галіне мовы, літаратуры, гісторыі і палітыкі ўсіх славянскіх народаў. Асабліва актыўна на старонках часопіса выступалі рускія, палякі, украінцы, сербалужычане, сербы і харваты, славакі, славенцы, а таксама заходнееўрапейскія славісты. Моцна натхняла А. Чэрнага ў рэдактарскай працы знаёмства з выдатным расейскім лінгвістам Іванам Бадуэнам дэ Куртэнэ, які змясціў у “Славянскі аглядзе” першае даследаванне пра драматычнае становішча славакаў у Аўстра-Венгрыі.

Шмат часу А. Чэрны прысвячаў “Славянскаму агляду”, але не менш плённа працаваў як пісьменнік (свае творы ён падпісваў псеўданімамі Ян Ракіта і Ёржы Рубін) і перакладчык. Гэтая апошняя акалічнасць – яшчэ адна істотная частка яго разнастайнай інтэлектуальнай дзейнасці. На працягу жыцця таленавіты вучоны акрамя вершаў практычна ўсіх сербалужыцкіх паэтаў пераклаў асобныя творы Івана Тургенева, Аляксандра Блока, Казімежа Тэтмаера, Юльёша Славацкага, Элізы Ажэшкі, Станіслава Выспяньскага, Генрыка Сянкевіча, Юльёна Тувіма, Станіслава Пшыбышэўскага, Івана Франка, Отана Жупанчыча, Уладзіміра Назара і многіх іншых славянскіх аўтараў.

Паралельна вучоны працаваў у Карлавым ўніверсітэце першым лектарам па польскай, сербалужыцкай і сербскахарвацкай мовах і літаратурах (у 1946 г. Карлаў універсітэт прысвоіў А. Чэрнаму навуковае званне доктара філасофіі).

На вялікі жаль, багатая славянская перапіска А. Чэрнага, якая дала б шмат цікавай інфармацыі, трапіла ў 1939 г. у рукі гестапа і большая яе частка канчаткова страчана.

У 1894 г. А. Чэрны наведаў беларускія

землі. Пасля гэтага ў чэшскім часопісе “Světobor” з’явіўся яго невялічкі артыкул “Успаміны з Літвы і Беларусі”, а праз год у Кракаве выйшаў зборнік “Беларускія песні з Дзісенскага павега Віленскай губерні”, складзены А. Чэрным падчас паездкі на Беларусь. Так пачалося першае знаёмства даследчыка з братам славянскім народам. З таго часу культура Беларусі заняла трывалае месца сярод інтэлектуальных інтарэсаў чэшскага вучонага.

Янка Купала і Якуб Колас рабілі яшчэ першыя крокі на творчай дарозе, калі іх вершы заўважыў, прывітаў і пачаў перакладаць на чэшскую мову А. Чэрны. Сапраўды, дзякуючы вядомаму славісту чэшская мова стала першай замежнай мовай, на якой загучалі вершы беларускіх паэтаў. У 1906 г. А. Чэрны вельмі аператыўна, з вялікай добразычлівасцю і радасцю адгукнуўся на з’яўленне першай беларускай газеты “Наша доля”. Чэшскі вучоны прывёў вялікія фрагменты матэрыялаў беларускага выдання, найбольш адметныя і вострыя месцы з перадавога артыкула “Да чытацеляў”. А. Чэрны, паводле яго слоў, чытаў першы нумар “Нашай долі” з вялікай радасцю і цікавасцю і надрукаваў у сваім перакладзе вершы “Наш родны край” Я. Коласа і “Наш палетак” Цёткі як сведчанне небывалага росту нацыянальнай свядомасці беларусаў [5, 327; 2]. Твор Я. Коласа зацікавіў А. Чэрнага сваім глыбокім роздумам пра лёс краіны і народа, а драматычная карціна жыцця беларускай вёскі, намалёваная паэтам, пакінула цяжкія, сумныя ўражанні: “<...> відаць, яшчэ многа часу міне, пакуль прыйдзе доўгачаканая свабода і згіне сум з ніў беларускіх і над Беларуссю...” [5, 328; 2]. Артыкул “Беларускі часопіс” А. Чэрны друкаваў двойчы: на старонках папулярнага штотыднёвіка “Čas” (1906) і ў 1907 г. пад назвай “Наша доля” ў часопісе “Zlata Praha”. Звернем увагу на тое, што гэта не проста агляд першага нумара “Нашай долі”, гэта яшчэ шчыры ўспамін пра наведванне Беларусі: “Быў я там двойчы па некалькі тыдняў. Бялявы, з пагольным тварам і русявымі вусамі фурман Нарушэвіч вазіў мяне са станцыі Бальбінова

праз Друю ў Куцэвічы і Камянполле, дзе я збіраў беларускія народныя песні, запісаў іх у полі – калі сяляне рвалі лён, і ў хаце – ад запрошаных спявачак і спевакоў... Пазнаёміўся з мілым, ціхім, залішне ціхім, пакорным і прыніжаным тым народам. І палюбіў яго. Палюбіў яго палеткі, лясны і азёрны край, поўны задумы і меланхоліі. <...> Люблю Літву, люблю Беларусь. Пазнаёміўся з добрым беларускім народам зблізку, у яго хаце, пачуў яго мяккую мову, пражыў сярод яго прыгожыя, незабыўныя дні сваёй маладосці” [9, 38].

З 1907 г. пачаліся двухбаковыя кантакты “Нашай Нівы” і вядомага чэшскага славіста, а таксама досыць актыўна папулярызаваныя беларускай літаратуры ў чэшскіх землях. Тады А. Чэрны надрукаваў у “Славянскім аглядзе” кароткую нататку пра ўзнікненне новага штотыднёвіка “Наша Ніва” і выдавецтва “Загляне сонца і ў наша ваконца”. А ў 1909 г. даследчык вярнуўся да перакладаў беларускай паэзіі і зноў пазнаёміў чэшскага чытача з вершамі Я. Купалы. У двух нумарах газеты “Сас” вучоны надрукаваў артыкул “З Б е л а р у с і”, прысвечаны двухгадоваму існаванню газеты “Наша Ніва”, а таксама развіццю беларускага нацыянальна-вызваленчага руху. Ён засяродзіў сваю ўвагу на творчасці Я. Купалы таму, што ў вершах маладога беларускага паэта былі выказаны не проста сацыяльныя думы і спадзяванні беларускага народа. Паводле меркаванняў А. Чэрнага, Я. Купала – адзін з “беларускіх будзіцеляў, якія стаяць на вышыні грамадскіх ідэй сучаснасці, трыбун, які найбольш ярка выказвае народныя памкненні” [11, 2]. Высновы даследчыка грунтоўца на аналізе вядомых і вельмі вызначальных вершаў беларускага паэта – “Ворагам беларушчыны” і “Ужо днее”, дзе з асаблівым купалаўскім майстэрствам перададзены патрыятычныя пачуцці народа, які абуджаецца да новага жыцця: «Верш “Ужо днее”, – пісаў А. Чэрны, – адлюстроўвае зварот нацыянальнай беларускай думкі да лясой, палёў і лугоў Беларусі. Яна раней не мела прытулку на сваёй Бацькаўшчыне... Аднак яна не загінула, як думалі многія, яна хадзіла за плугам, з касою, сяром і сякераю там, дзе хадзіў яе народ, – і вось яна прыйшла абвясціць яго досвітак» [11, 2]. У гэтым артыкуле важным з’яўляецца яшчэ і тое, што А. Чэрны паставіў беларускі нацыянальны рух у агульнаславянскі кантэкст, параўнаў яго з пуцявінамі чэшскага адраджэння: “Ці не нагадвае гэта эпоху нашага ўваскрашэння, нашага абуджэння? Тыя самыя ўспаміны пра цяжкі сон, той жа ўздём, узрушэнне, але больш тут свядомасці, бо паміж чэшскім і беларускім адраджэн-

нем ляжыць цэлае стагоддзе развіцця чалавецтва і славянства” [11, 2].

У 1909 г. убачыў свет грунтоўны артыкул А. Чэрнага “Б е л а р у с к і я н а ц ы я н а л ь н ы я і л і т а р а т у р н ы я п а м к н е н н і ў 1 9 0 9 – 1 9 1 0 г а д а х”, дзе дадзена сур’ёзная і аб’ектыўная ацэнка маладой беларускай літаратуры, а таксама змешчаны пераклады вершаў Я. Купалы і Я. Коласа. Пра імкненне наладзіць больш блізкія ўзаемаадносіны з беларускімі літаратарамі сведчыць ліст чэшскага вучонага ў рэдакцыю “Нашай Нівы” ў 1911 г. Пасылаючы адбіткі свайго артыкула ў “Славянскім аглядзе” з просьбай перадаць іх “пану Я. Купалу і пану Я. Коласу” [3, 76], А. Чэрны паведамляў аб сваім намеры напісаць адмысловую працу пра беларускую літаратуру, і для гэтага яму былі неабходны партрэты і біяграфіі беларускіх пісьменнікаў. Можна меркаваць, што і Я. Колас атрымаў артыкул А. Чэрнага. Прынамсі, вядома, што наш паэт меў даволі дакладныя звесткі пра водгукі на яго творчасць у чэшскім друку, што засведчана аўтабіяграфіяй Якуба Коласа, напісанай у лютым 1913 г.

Адольф Чэрны шчыра, з радасцю і вялікай сімпатыяй пісаў пра культурнае абуджэнне беларускага народа. Аўтара артыкула асабліва хвалявалі і захаплялі поспехі маладой беларускай паэзіі, у першую чаргу – творы Янкі Купалы і Якуба Коласа. У 1909 – 1910-я гг. беларускія кнігі і газеты неслі палымяныя словы паэтаў, поўныя веры ў свой народ, а рэха іх песняў было пачута ва ўсім славянскім свеце. Гэта адчуваў і разумеў, пра гэта пісаў у сваім змястоўным артыкуле А. Чэрны. Пісаў з дасканалым веданнем паэзіі аўтара “Жалейкі” і “Гусяра”, бачыў вытокі яго творчасці: “Найбольш характэрным, найбольш сфармаваным і найбольш шматбаўцальным сярод маладой беларускай паэзіі, бяспрэчна, ёсць Янка Купала”. Гэтая з’ява тым больш цікавая, што “ён сам стаў як бы сімвалам беларускага адраджэння: беларускі нацыянальны рух абаяваўца на народ, жыве яго памкненнямі і для яго працуе – а галоўны пясняр гэтага руху выйшаў з народа і належыць народу і сваёй працай, і сваёй творчасцю” [4, 416]. Са зместу артыкула відавочна, што А. Чэрны здолеў ахарактарызаваць і пранікнуць у глыбіні купалаўскай паэзіі, адчуць і зразумець сілу, багацце і характэрна лірыкі, паказаць усю самабытнасць яго як паэта – прарока нацыянальнага адраджэння. Сярод усіх славянскіх даследчыкаў А. Чэрны, мабыць, найбольш трапна і пераканальна паказаў сувязі купалаўскай паэзіі з фальклорнымі крыніцамі і адначасова творчае выкарыстанне гэтых крыніц, узбагачэнне іх крылатай воб-

разнай сістэмай Я. Купалы.

У творчасці Я. Коласа А. Чэрны адзначыў рэалістычнае адлюстраванне ім сялянскага побыту без “містычных прывідаў” і “змрочнага фаталізму”: *«Наадварот, апошнія песні зборніка (маецца на ўвазе зборнік “Песні жалбы”. — М. Ч.) гучаць перакананнем, што гэтыя пагарджаныя, занябаныя, пакрыўджаныя багатымі, скаваныя ланцугамі нядолі людзі ўсё ж дамогуцца праўды і справядлівасці»* [4, 416].

Такім чынам, яшчэ да Першай сусветнай вайны з боку А. Чэрнага была праяўлена цікавасць і здзейснена падтрымка маладой беларускай літаратуры.

Міжваенны перыяд — асабліва цікавы і важны ў гісторыі беларуска-чэхаславацкіх узаемадачынненняў. У 1920 — 1930-я гг. упершыню ў гісторыі беларуска-чэшскіх узаемасувязяў беларускае слова, культура і гісторыя выразна прысутнічалі ў Чэхаславакіі, а праз гэтую краіну не ў малой ступені распаўсюджваліся на ўвесь славянскі свет. У “Славянскім аглядзе” як трыбуне мовазнаўчых, літаратуразнаўчых, гістарычных і палітычных выступленняў прадстаўнікоў усіх славянскіх народаў у гэты перыяд належнае месца адводзіцца матэрыялам, прысвечаным беларускай культуры, тагачаснаму палітычнаму і нацыянальнаму становішчу на Беларусі. З чэшскага боку гэтыя матэрыялы падаваў, галоўным чынам, А. Чэрны. Напрыклад, у 1926 г. пад крыптанімам J. R. (Іржы Рубін) чэшскі вучоны змясціў невялікі артыкул, прысвечаны 20-годдзю літаратурнай дзейнасці Я. Купалы. Яшчэ ў першай сваёй панараме развіцця беларускай літаратуры А. Чэрны прасачыў эвалюцыю Янкі Купалы ад юнацкіх вершаў да зборніка “Гусяр” і даў пераклад на чэшскую мову найлепшых твораў песняра. А гэтым разам даследчык удакладніў свае ранейшыя характарыстыкі. *“Далейшае развіццё яго творчасці, — лічыў навукоўца, — ідзе ад першапачатковых кірункаў — народна-сацыяльнага і нацыянальна-вызваленчага, да якіх далучаюцца і цікавыя моцныя любоўныя тоны. Наступныя вынікі яго дзейнасці ілюструюць, наколькі ўзрасло ў гэтых кірунках сацыяльнае і нацыянальнае пачуццё, што перарастае ажно ў вострую нянавісць да прыгнятальнікаў і бунт супраць Бога. Некаторыя яго вершы паказваюць на тое, што [Купала] шмат вучыўся ў польскіх рамантыкаў”* [12, 248]. Як і першыя даследчыкі творчасці Я. Купалы (у прыватнасці Максім Багдановіч), А. Чэрны адзначаў фармальныя недахопы яго вершаў, сярод якіх — недасканаласць рыфмы і рытму. Але, на думку чэшскага вучонага, гэта не шкодзіла творам, а наадварот, надавала

“своеасаблівы суровы акцэнт, абумоўлены пахмурнасцю, вастрынёй і суровасцю зместу” [12, 248]. “Сон на кургане” А. Чэрны характарызаваў як *«драматычную песню (падобную на “Адвечную песню”), але не такую песімістычную, поўную фантазіі і сімволікі, пра шуканне скарбу — Бацькаўшчыны»* [12, 248]. Зборнік “Спадчына” А. Чэрны назваў *“вяршынным на той час дасягненнем лірыкі беларускага паэта”* [12, 248].

Ацэнкі творчасці Янкі Купалы былі справядлівымі і важнымі, таму што на радзіме паэта зборнік “Спадчына” не быў належным чынам ацэнены сучаснікамі, а саму творчасць Янкі Купалы пачалі мэтанакіравана знішчаць і фальсіфікаваць. А між тым, паэт знаходзіўся на сваіх ранейшых пазіцыях.

Да публікацыі былі далучаны пераклады А. Чэрнага са зборніка “Спадчына” (“Цару нябёсаў і зямлі”, “Брату беларусу”, “Ворагам беларушчыны”, “Не глядзі...”), якія сталі фактычным пацвярджэннем высноў вучонага. Пераклады чэшскага даследчыка сведчаць пра беражлівыя і ўважлівыя адносіны да тэкстаў арыгінала, што дазволіла перадаць унікальны паэтычны свет купалаўскай паэзіі. Пераклады А. Чэрнага чытаюцца гэтак сама лёгка і ўспрымаюцца гэтак сама натуральна, як арыгінальныя творы, а мова перакладаў пазбаўлена колькі-небудзь ускладненых канструкцый. Нездарма сучаснікі А. Чэрнага адзначалі, што ён *“умеў спалучаць чыстае і высокае натхненне мастака з самай строгай педантычнасцю”* [2, 107].

Літаратурна-крытычная дзейнасць А. Чэрнага на старонках часопіса “Славянскі агляд” сведчыць пра тое, што ён сур’ёзна і ўважліва сачыў за беларускім літаратурным працэсам у Вільні, Мінску, Заходняй Беларусі. У 1927 г. вучоны на падставе вядомых матэрыялаў паведамляў пра ўзмацненне віленскага літаратурнага руху за апошні год. Чэшскі даследчык адгукнуўся таксама на юбілей творчай дзейнасці Я. Коласа, адзначыўшы яго *“глыбока-філасофскае разуменне прыроды, моцнае сацыяльнае і нацыянальнае пачуццё, прычым нацыянальнае ў яго заўсёды яднаецца з пачуццём беларускага мужыка. Такім простым спосабам выказваюцца адчуванні беларускага селяніна, пад страхом якога Колас нарадзіўся і не аддаліўся ад яго нават доўгім гарадскім жыццём”* [7, 238 — 239].

Сваімі публікацыямі А. Чэрны шмат у чым падрыхтаваў чытацкую аўдыторыю да ўспрымання творчасці выдатных прадстаўнікоў беларускага слова, абудзіў цікавасць да яго, не прамінуў ніводную літаратурную падзею, якая адзначалася на Беларусі. Ён

не абышоў увагай і Максіма Багдановіча, назваўшы яго “паэтам-самародкам”, які пачынаў сваю творчасць падрыхтаваным і дасведчаным у сусветнай паэзіі. А. Чэрны вылучаў М. Багдановіча сярод іншых беларускіх паэтаў як носьбіта культу красы, багацця формаў і адзначаў “галоўны аб’ядноўчы момант з беларускімі пісьменнікамі – адданасць Беларусі” [8, 475].

Чэшскі славіст уважліва сачыў за творчасцю Цішкі Гартнага, прысвяціў артыкул яго 20-гадовай літаратурнай дзейнасці. У публікацыі адзначалася: “Гартны пакуль адзіны беларускі паэт, які выйшаў з прамысловага пралетарыяту, а таму на яго Радзіме сёння яму надаецца асаблівае значэнне. Лірыка яго простая, шмат дзе прыроджана-цвёрдага выразу, але тым і дзейсная і сведчыць пра шчырасць” [6, 75 – 76]. А. Чэрны справядліва крытыкаваў Ц. Гартнага за тое, што “некаторыя яго новыя вершы гучаць ненатуральна, а таму не маюць належнага эфекту” [6, 75 – 76].

Не менш актыўна на старонках свайго часопіса А. Чэрны інфармаваў пра новыя беларускія кнігі; у прыватнасці, ён змясціў рэцэнзіі на кнігу “За 25 гадоў (1903 – 1927)” Антона Луцкевіча і на “Хрэстаматыю для старэйшых класаў беларускіх сярэдніх школ” Ігната Дварчаніна.

Ацэнкі і заўвагі А. Чэрнага былі значныя не толькі ў плане разумення асабліва сцяў беларускай літаратуры, яе патэнцыялу, але і ў плане папулярызачыі, абуджэння цікавасці да яе. У гэтым сэнсе варта прывесці адну з высноў даследчыка: «Маладая беларуская літаратура хутка ўзнікне ў выніку подыху “рускай вясны”, вырасла пераважна з людю самога, гэта ў большасці літаратура самавукаў або такіх інтэлігентаў, з якіх нават навучальныя ўстановы не сцёрлі сялянскага паходжання і якія свядома тварылі для народа і яго інтарэсаў» [10, 63]. Такім чынам, А. Чэрны пацвердзіў свой погляд на беларускую літаратуру як на выразна нацыянальна арыентаваную.

На старонках аўтарытэтнага славістычнага часопіса вучоны шырока інфармаваў як пра сацыяльна-культурныя змены ў БССР, так і пра становішча ў Заходняй Беларусі. Асабліваю занепакоенасць ён выказваў дыскрымінацыяй беларускай меншасці ў Польшчы, назваўшы сітуацыю падобнай да цяжкага паветра. А. Чэрны аб’ектыўна падыходзіў да гэтай набалелай праблемы, трымаўся думкі, што калі беларусы будуць задаволены ў сваіх нацыянальна-культурных патрэбах, тады пытанне вырашыцца.

Невядома па якой прычыне даследчык так і не напісаў асобную кнігу пра беларускую літаратуру, але беларускія нацыянальныя сілы ён падтрымліваў у Чэхіі заўсёды. У 1930 г. у Празе выйшла кніга беларускага пісьменніка і публіцыста Мікалая Ільяхавіча “Беларусь і беларусы”* на чэшскай мове, выданню якой, як сведчыў аўтар у прадмове, таксама значна спрыяў А. Чэрны.

Роля А. Чэрнага як даследчыка і папулярызатара беларускай літаратуры ў Чэхіі (Чэхаславакіі) неацэнная. Ён з’яўляецца першым сур’ёзным чэшскім даследчыкам-беларусістам і перакладчыкам нашай літаратуры, яго працы заклалі трывалы падмурак для ўсебаковага і аб’ектыўнага вывучэння гісторыі беларускай літаратуры як самастойнай сярод іншых славянскіх літаратур.

* Мікалай Ільяхавіч (1903 – 1934) – гісторык, антраполог, псіхолаг, літаратуразнаўца, педагог, грамадскі дзеяч. У 1923 – 1928 гг. вучыўся ў Карлавым універсітэце. У чэхаславацкім перыядычным і навуковым друку змяшчаў артыкулы па гісторыі і літаратуры Беларусі. Кніга М. Ільяхавіча “Belarus a belorusové” (Прага, 1930) – першае выданне на чэшскай мове пра этнагенез, этнаграфію, фальклор, літаратуру і гісторыю нацыянальна-вызваленчага руху беларусаў.

Л і т а р а т у р а

1. Александрович С. Вітае злата Прага // Польшча. 1982. № 7.
2. Мажэйка А. Беларуская літаратура ў чэшскіх перакладах // Садружнасць літаратур: 36. арт. / Рэд. Н. Перкін. – Мінск: Навука і тэхніка, 1968.
3. Мажэйка А. Пісьменнік вельмі блізкі нам: Творчасць Я. Коласа ў Чэхаславакіі // Маладосць. 1963. № 11.
4. Černý A. Běloruské snahy národní a literární v letech 1909 – 1911. I – II // Slovanský přehled. 1911. Roč. XIII.
5. Černý A. Běloruský časopis // Čas. 1906. Č. 327, 328.
6. Černý A. Čiška Hartny // Slovanský přehled. 1927. Roč. XIX.
7. Černý A. Jakub Kolas // Slovanský přehled. 1927. Roč. XIX.
8. Černý A. Maksim Bahdanovič // Slovanský přehled. 1927. Roč. XIX.
9. Černý A. Naša dolja: Běl. časopis // Čas. 1907. Č. 24.
10. Černý A. [Recenze] // Slovanský přehled. 1929. Roč. XXI. Rec. Ad op.: Дварчанін І. Хрэстаматыя новай Беларускай літаратуры. – Vilno, 1927.
11. Černý A. Z Bělorusi // Čas. 1909. Č. 20.
12. J. R. Janka Kupala. Z knihy Spadčyna // Slovanský přehled. 1926. Roč. XVIII.